

דבר ה' זו הלכה שבת קל"ח:

הלכה שבועית בנושאים אקטואליים

כללים בקניית לולב והדס- מקורות והערות

1. במשנה סוכה (כט ב) שנינו "לולב הגזול והיבש פסול של אשירה ושל עיר הנדחת פסול נקטם ראשו נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ר' יהודה אומר יאגדנו מלמעלה".

ופרש"י "נפרצו עליו- משדרה, ואינם מחוברין אלא ע"י אגודה, כי חופיא שקורין אשקוב"א (מטאטא) לאו הדר הוא. נפרדו עליו- מחוברין הן בשדרה, אלא שלמעלה הן נפרדין לכאן ולכאן כענפי אילן. יאגדנו מלמעלה- אם נפרדו עליו יאגדנו, שיהו עולין עם השדרה כשאר לולבין". בביאור הדין כתב הטור "דרך הלולב כשיוצא מן הדקל יוצא אחר שגדל מעט נפתח מעט וכל מה שמוסיף ליגדל נפתחין עליו יותר ואם שהה באילן עד שנפתח ונתפרדו עליו כשר אפי' לא אגדו...".

מצאנו כלל ברי"ף (שבועות לג ב) "כדקיי"ל דכל פלוגתא דלא איפסיקא בה הלכתא בהדיה דהלכתא כת"ק" וע"פ כלל זה כתב אצלנו הב"י דהלכה כת"ק ולא כר' יהודה ובנפרדו עליו א"צ לאוגדו. וכ"כ במפורש העיטור (הל' לולב) שהלכה במשנתנו כת"ק.

אמנם כתב המ"מ (לולב פ"ח ה"ג) "במשנה נפרצו עליו פסול נפרדו עליו כשר ובגמ' א"ר פפא נפרצו דעביד כי חופיא נפרדו דאיפרוד אפרודי... וכתבו קצת הגאונים ז"ל שמצוה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות". וכ"כ העיטור בשם ר"י אבן גיא אות שנהגו לכתח' לקחת לולב שלא נפרדו עליו. ובשו"ע (סי' תרמה סע' א) "לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות, כשר אפי' לא אגדו". ובביאור הדין כתב המג"א (ס"ק א) "שנפרדו- היינו כמו ענפי השבט שעומדין פרודות ויכולין לאגדן".

וביאר הפרמ"ג שכוונת המג"א שאם הם פרודות הרבה אך עולות כלפי מעלה ואינם מתקפלות כלפי מטה וכמו"כ ראויות לאוגדן (ואע"פ שאין חיוב לאוגדן אך בעינין ראוי לבילה) כשר, אמנם אם העלים מתקפלים כלפי מטה אזי אפי' אם ראויות לאוגדן פסולות משום שהיו שינוי ואינו הדר. ולעיל הבנו מהמ"מ בשם הגאונים שאע"פ שמותר ליטול לולב שעליו פרודות אך ישנה מצווה מן המובחר ליטול לולב שאין עליו פרודות. וכ"כ הרמ"א "ומ"מ מצוה מן המובחר בלולב שאין עליו פרודות לגמרי".

הט"ז (ס"ק ב1) חלק על הרמ"א וכתב שמש"כ המ"מ שיש מצווה מן המובחר לקחת לולב שאין עליו פרודות אין כוונתו לכגון נידון זה של סע' א' שהעלים נוטים כלפי מעלה אך אינם צמודים ממש זה לזה, שבכה"ג הוי לכתח' וא"צ כלל להדר שיהיו צמודים העלים זה לזה, ומש"כ המ"מ למצווה מן

¹ עי' לבושי שרד (ס"ק ב-ג).

המובחר היינו בכגון שהעלים מחוברים לשדרה אך נוטים כלפי מטה² והוא יכול לאוגדם כלפי מעלה ובזה אמרו שמצווה מן המובחר שלא ליטלו.
אמנם במשנ"ב (ס"ק ג ובשעה"צ ס"ק ד) הביא מהמאמר מרדכי, נהר שלום והבכורי יעקב שחלקו על הט"ז וכתבו שהעיקר כרמ"א.
[לכאן יש לתמוה על דברי הגאונים שהרי ת"ק אמר במפורש במשנה שעליו פרודים כשר. הט"ז (ס"ק א) והגר"א (ס"ק ב) כתבו לדייק מלשון המשנה שכתבה "נפרדו עליו כשר" היינו דווקא דיעבד אך לכתח' יטול לולב שאין עליו פרודים].

2. בגמ' סוכה (לב א) "בעי רב פפא נחלקה התיומת מהו ת"ש דא"ר מתון א"ר יהושע בן לוי ניטלה התיומת פסול מאי לאו ה"ה נחלקה לא ניטלה שאני דהא חסר ליה איכא דאמרי א"ר מתון א"ר יהושע בן לוי נחלקה התיומת נעשה כמי שניטלה התיומת ופסול".
פרש"י "נחלקה התיומת- שני עלין עליונים אמצעים ששם השדרה כלה נחלקו זה מזה ונסדקה השדרה עד העלין שלמטה מהם. תיומת- לפי שמדובקין כתאומים".
ובביאור הפסול מצאנו שבע שיטות בראשונים (עי' בב"י ס' תרמה):
א. רש"י (בסוגיין), ותוס' (בסוגיין) ביארו שאין הכוונה לעלה אמצעי אחד שהוא כפול ואותה כפילות נתפרדה, אלא הכוונה שלעלה האמצעי הכפול צריך להיות דבוק עלה כפול נוסף ואם הם נתפרדו זה מזה פסול. [כתבו רש"י והאו"ז שהפסול הוא דווקא בכה"ג שנחלקו עד השדרה במקום העלים שתחתיהם. הב"י כתב שבכה"ג שצד פנים של הלולב מכוסה בקורא הרי זה כשר לגמרי לשיטה זו. האו"ז והדרכ"מ ביארו שפסול זה הוא רק בכה"ג שמעיקרא היו שני העלים דבוקים יחד ואח"כ נשתנו מברייתם ונפרדו אך אם מעיקרא גדלו פרודים אינו פסול. עו"כ הדרכ"מ שלפי פירוש זה אין כל פסול במה שהעלה המרכזי שהוא מטבעו כפול נחלק לשניים].
ב. רש"י (בפירושו הנוסף שהביאו ר"פ ועוד), ותר"ד³ ביארו שמדובר בעלה המרכזי שהוא מטבעו כפול ואם נפרדה כפילותו לשניים הרי זה פסול.

² בלשון הט"ז איתא "פירוש שכל עליו תלויות למטה אע"פ שעולה עם הלולב פסול לכתח" ו בשעה"צ (ס"ק ד) הביא מהנהר שלום והמאמר מרדכי שנתקשו בלשון הט"ז דמש"כ "תלויות למטה" ו"עולה עם הלולב" אינו מובן והוי כתרתי דסתר, ולענ"ד נ כוונתו שתלויות מלמטה היינו במחוברות בחלקו התחתון של העלה לשדרה (ולא נתקו) ומש"כ עולה עם הלולב היינו שכיוון גדילת העלים הוא כלפי מעלה ואינם כנופלים כלפי מטה, ועי' בלב"ש (ס"ק ג) ונלענ"ד שזכיתי לכוון לדבריו.

³ ולעיל כתבנו שלענ"ד כן היא גם דעת השע"ת ובה"ג (ורק נחלקו על רש"י במה שמצריך שתחלק השדרה עד למטה מהעלים).

[כתבו ר' פרץ ותרה"ד שלפי פירוש זה אין לפסול בנחלק העלה האמצעי א"כ נחלק עד למטה מן העלין. התוס' העירו שאף לפי שיטה זו אין הפסול קיים א"כ היו מתחילה שני חלקי העלה מחוברים ואח"כ נשתנו מברייתם ונחלקו.]

ג. שו"ת שע"ת ובה"ג (ע"פ ביאור הב"י) ביארו שמיירי בשני העלים המרכזיים וצריך שיהיו דבוקים זה לזה לגמרי (א"כ מתחילת ברייתם לא היו דבוקים) ולא די במה שלא נחלקו עד השדרה למטה (והיינו דלא כרש"י).

ד. שו"ת שע"ת ובה"ג (ע"פ הט"ז) ביארו שמיירי בשני עלים שאין מקורם אחד אלא מקור של אחד גבוה מחברו אך הם בטבעם דבוקים זה לזה ואם דבוק זה בין שני העלים נפרד פסול (ודווקא אם מעיקרם היו דבוקים ואח"כ נפרדו).

ה. הרי"ף, רמב"ם, ראב"ד ורמב"ן ביארו שהפסול הוא במה שנחלקה כפילותם הטבעית של העלים לשניים. [ביארו הרא"ש, מ"מ וב"י שפסול זה הוא דווקא אם הוא קיים ברוב העלים וברוב כל עלה ועלה (אך אם לא נחלקו רוב עלים אפי' נחלק העלה המרכזי כולו, כשר).]

ו. ר"י (ע"פ הב"י) ביאר שהדיון הוא בשני העלים המרכזיים (כשיטה א' ברש"י) אלא שא"צ ששני עלים אלו יהיו דבוקים זה בזה כגוף אחד ורק צריך שיהיו סמוכים זה לזה כמשפטם שהם נראים כשנים אלא שאין ביניהם חילוק כלל אבל אם נחלק עלה מחברו אפי' מעט ע"י שתחלק קצת מהשדרה פסול (ודלא כרש"י שפסול רק בכה"ג שנחלקו עד השרה מקום העלים שלמטה מהם).

ז. הר"ן כתב בשם י"מ שהדיון הוא בעלה מרכזי אחד (כפירוש ב' שהביאו בשם רש"י) ומחמירים לומר שאפי' נחלק חיבור שני חלקי העלה במעט פסול.

ולענין פסק הלכה כתב השו"ע (סי' תרמה סע' ג) "בריית עלין של לולב כך היא, כשהם גדלים, גדלים שנים שנים ודבוקים מגבן וגב של שני עלין הוא הנקרא תיומת, נחלקה התיומת פסול". וביארו הרמ"א, ט"ז (ס"ק ד), גר"א (ס"ק ח), בכור"י (ס"ק ט) שהשו"ע פוסק כרי"ף ודעימי שהפסול הוא דווקא בכה"ג שנחלקה כפילות רוב העלים ורוב כל עלה ועלה. וכן ביארו הערך לחם והמג"א (ס"ק ג ע"פ הב"י⁴) שלפי שיטה זו פסול דווקא שנחלק גם רוב העלים וגם רוב כל עלה ועלה.

וכתב המשנ"ב (ס"ק יב) שלפי דעת השו"ע מתייחסים רק לרוב עלים ואם לא נחלקו רובם כשר אפי' אם העלה האמצעי נפתח לגמרי.

בדרכ"מ (ס"ק ה) כתב שהמנהג כתרה"ד שאין לפסול א"כ נחלקה כפילותו של העלה המרכזי כולו עד השדרה, אך הוסיף הדרכ"מ שאם אפשר מצווה מן המובחר להדר אחר לולב שהעלה האמצעי שלו לא נחלק כלל וכדעת הר"ן. וכ"כ הרמ"א בהגה "ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון

⁴ עי' הגהות והערות לשו"ע (ס"ק ב).

האמצעי שעל השדרה עד השדרה מקרי נחלקה התימות ופסול והכי נוהגין, מיהו לכתח' ומצוה מן המובחר נוהגין ליטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קצת".

וביאר בבכור"י (ס"ק ט) שהרמ"א פוסק לעיקר הדין כהגהת סמ"ק אליבא דרש"י שהתימות היא רק העלה האמצעי (שהוא מטבעו כפול) אלא שפסול כל שנחלק עד השדרה (ואפי' לא נחלקה השדרה עצמה). ורק למצוה מן המובחר יחוש לשיטת הר"ן בשם י"מ.

הגר"א (ס"ק יא) כתב שלדינא יש להחמיר רק בנחלק רוב עלה האמצעי. וכ"כ בפסק"ת (אות ד) בשם הגר"ז, יעב"ץ בכור"י, ערוה"ש כה"ח וחזו"א שמדינא אין לחשוש אא"כ נחלק רוב העלה⁵.

והביא בפסק"ת (שם) בשם הגר"י פישר זצ"ל שבנחלק מיעוטו אפשר להדביק בדבק את הפירוד וכך יצא יד"ח גם לשיטת הי"מ שהביאו הר"ן והרמ"א⁶.

לעיל הבאנו מהרמ"א שלכתח' ומצווה מן המובחר לקחת לולב שהעלה האמצעי לא נחלק כלל. גם בערך לחם כתב שיר"ש יצא יד"ח כל השיטות ויקח לולב שהעלים העליונים דבוקים בלי שום פירוד. אמנם מצאנו מס' התייחסויות באחרונים לחומרא זו.

הט"ז (סוף ס"ק ד) כתב שאף לפי המצוה מן המובחר (שיטת הר"ן) אין להחמיר אא"כ נסדק לפחות כטפח.

הגר"א (ס"ק יא) כתב שלדינא יש להחמיר בנחלק רוב עלה האמצעי אך בנחלק מיעוטו אין להחמיר כלל (ואפי' לא למצווה מן המובחר).

החיי"א פסק לדברי הרמ"א כפשוטם שלכתח' יקח לולב שהעלה האמצעי שלם לגמרי ולא נסדק כלל. וכ"כ בדעת (ד"ה ועי' בט"ז) בשם החיי"א, אך הוסיף שהחיי"א עצמו כתב בנשמ"א שאם אין לו לולב אחר יכול לברך עליו. וכ"כ בחיים וברכה (אות קפא).

המשנ"ב (ס"ק יח) הביא לכל דברי האחרונים הנ"ל וסיים בזה "וע"כ אם יש לו לולב אחר יותר טוב לברך עליו משום מהיות טוב וגו' אבל מדינא אין לחוש לזה כלל כ"ז שלא נחלק רובו".

עו"כ במשנ"ב (ס"ק יח) שהכוונה במצוה מן המובחר הוא שלכתח' אם יש לו אפשרות לקחת לולב אחר יקח, אך אין צריך משום כך לברך על לולב של חברו.

3. כתבו התוספות (ב"ק צו א ד"ה נחלקה) "מצא ר"י בתשובת הגאונים ניטלה התימות אותו הוצא העליון בראש הלולב שאין הוצא למעלה הימנה והוא כשני הוצין דבוקין זה בזה ונקראין תימות וכן משמע מתוך ה"ג שרוצים לפרש כן ולדבריהם לא ימצא לנו לולב כשר כי בטורח נמצאין אותן שיש

⁵ ועיי"ש בפסק"ת שהביא מבכור"י והחזו"א שבשעה"ד יש להקל אף בנחלק רובו כל הלא הגיע לשדרה.

⁶ מקורות נוספים לעיון: עיי' שו"ת אפריון דוד (סי' א), שו"ת לב יהודה (סי' כח-כט), מוער"ז (ח"ו סי' סב).

להם תיומת כזה אפי' אחד בה' מאות וי"ל שאף לדבריהם אין פסול אלא שהיה מתחילה כענין זה ונחלק שנשתנה מברייתו". והב"י (סי' תרמה) העיר על דברי התוס' "זזה דבר שאינו נמצא בארצם אבל אצלנו נמצא הרבה פעמים כמין דבר אדום בלולב מצד פניו שהוא מחבר שני הוצים אלו ונראה כל ראש הלולב כאילו הוא עץ אחד בלי שום פירוד".

ונלמד מדברי הב"י שהבין שלפי שיטת הגאונים צריך לקחת לכתח' דווקא לולב שצידו הפנימי מכוסה בקורא דרק כך יוצא ידי שיטתם ששני העלים המרכזיים דבוקים זה לזה. וזכר לדבר מצאנו בסידור רס"ג (דף רלה) שכתב "יהא ישר, לא מעוקם כלל, אלא אם נתעקם לצד פניו והוא צד הנסדק שצבעו אדום".

בבכור"י (ס"ק א) כתב שבלולב שכול עליו מחוברים ע"י פאס"ט (קורא) יש חסרון שהרי בעינין שהלולב יצא טפח מעל האגד ע"מ לנענע בו ובכה"ג שכולו מחובר ע"י הקורא הוא כאגוד בראשו ואין בו נענעו. וכתב שיריד מרובו את הקורא אך מג' עלים העליונים לא יוריד את הקורא.

ובהמשך (ס"ק ט) כתב הבכור"י שהטוב ביותר הוא לקחת דווקא לולב עם קורא משום שרק בכה"ג יוצא יד"ח כל השיטות בנחלקה התיומת (ואפי' שיטת הגאונים אליבא דהט"ז) וכתב שלא יוריד הקורא ע"מ לבדוק את הלולב משום שבכה"ג ודאי שהוא כשר (אך לעיל הבאנו שמהעלים בצדדיים יוריד ע"מ שיוכל לנענע). ובכה"ח (ס"ק כ"ד) כתב ג"כ שהטוב ביותר לקחת לולב עם קורא, והביא מהמאמר שהרוצה לבדוק לולב עם קורא יבדוק דווקא בראיה ולא יפריד את עליו.

בהליכות שלמה (שם ה"ב 7) ובס' כשרות אה"מ (עמ' רד) כתבו שעדיף ליטול לולב ללא קורא.

4. בגמ' סוכה (לב א) "קוץ סדוק עקום דומה למגל פסול". ופירש רש"י "עקום דומה למגל - חדא

מלתא היא", כלומר פסול עקום הוא כאשר דומה למגל.

ובשו"ע (או"ח סי' תרמה סע' ח) פסק "יש לו כמין קוצים בשדרתו, או שנצמת ונכוץ, או שהוא עקום לפניו שהרי שדרו כגב בעל חטוטרט, פסול. וכן אם נעקם לאחד מצדדיו, פסול. אבל אם נעקם לאחוריו, כשר, שזו היא ברייתו".

אמנם העקום הוא דווקא אם עקום כמגל, אבל אם עקום קצת כשר, כמו שכתב בב"י "ומשמע לי דנקט דומה למגל ללמד שאף על פי שהוא עקום קצת לא מיפסל עד שיהא עקום לגמרי דומה למגל וכן נראה מדברי הרמב"ם (פ"ח ה"ג) שכתב שהוא כגב בעל חטוטרט".

אמנם כתב השע"ת (ס"ק ה) בשם החיד"א שלכתחילה יש להזהר לקחת דווקא לולב ישר לגמרי⁸.

⁷ אמנם הביא שם (ס"ק 3) שהיו בירושלים שהידרו לקחת לולב דווקא עם קורא.

5. בגמ' סוכה (לב ב) "תנא עץ עבות כשר ושאינו עבות פסול. היכי דמי עבות א"ר יהודה והוא דקיימי תלתא תלתא טרפי בקינא, רב כהנא אמר אפי' תרי וחד, רב אחא בריה דרבא מהדר אתרי וחד הואיל ונפיק מפומיה דרב כהנא, א"ל מר בר אממר לרב אשי אבא להווא הדס שוטה קרי ליה. ת"ר נשרו רוב עליו ונשתיירו בו מיעוט כשר ובלבד שתהא עבותו קיימת, הא גופא קשיא אמרת נשרו רוב עליו כשר והדר תני ובלבד שתהא עבותו קיימת, כיון דנתרי להו תרי עבות היכי משכחת לה, אמר אביי משכחת לה באסא מצראה דקיימי שבעה שבעה בחד קינא דכי נתרי ארבעה פשו להו תלתא. אמר אביי ש"מ האי אסא מצראה כשר להושענא, פשיטא מהו דתימא הואיל ואית ליה שם לווי לא מתכשר קמ"ל, ואימא הכי נמי, עץ עבות אמר רחמנא מ"מ. ת"ר יבשו רוב עליו ונשאר בו שלשה בדי עלין לחין כשר וא"ר חסדא ובראש כל אחד ואחד."

ופרש"י "תלתא תלתא בחד קינא- שלשה עלין בקן אחד יוצאין מתוך עוקץ אחד. וכתבו התוס' (ד"ה תלתא) "וחומרא גדולה הוא דאינו מצוי ושמא בחד קינא מיקרי כשהם סמוכים ודבוקים זה בזה אע"פ שכל אחד בעוקצו כמו תלתא בקינא חד הוו יתבי כדאמר פרק הכונס שלשה דקלים בשורה אחת וכמו"כ שלשה עלין אינן מעוקץ אחד". ובדומה לדברי תוס' כתב גם הרא"ש (סוכה פ"ג סי' י).

וא"כ מתבאר שדעת רש"י שהדס משולש הוא כזה ששלושת העלים יוצאים מעוקץ אחד. ודעת תוס' והרא"ש שהדס משולש היינו ששלושת העלים שווים בגובהם בשורה אחת. וכתב השו"ע (סע' ג) "ענף עץ עבות האמור בתורה הוא ההדס שעליו חופין את עצו, כגון שלשה עלין או יותר בגבעול אחד, אבל אם היו שני העלים בשוה זה כנגד זה והעלה השלישי למעלה מהם אין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה". והנה ממש"כ השו"ע "אבל אם היו שני העלים בשוה זה כנגד זה והעלה השלישי למעלה מהם אין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה" משמע שמה שצריך ע"מ להתיר הוא שכל שלושת העלים יהיו בשווה (כשיטת תוס' והרא"ש), אך א"צ שיצאו כל השלושה מעוקץ אחד (כשיטת רש"י).

וכן ביאר המשנ"ב (ס"ק י) "ר"ל בכל קן וקן ויהיו סמוכים זה לזה בעיגול אחד שאין אחד נמוך מחבירו אע"פ שכל אחד בעוקצו".

לדעת החזו"א (עי' פסק"ת אות ג) והגרשז"א (פרי הדר עמ' 77) שכל שיש קו נפגש עם כל הג' שרשים כשר, ואע"פ שבשרש אחד הוא נפגש מלמעלה ובשני מלמטה. הגר"ש זנאר שליט"א (עי' פרי

⁸ ועוד יש לציין למחלוקת הפוסקים אם לולב עקום שיישר אותו כשר עי' השגות הרמב"ן להל' לולב לראב"ד (ענין הפסולין שלא הזכירו חכמים ד"ה מ"מ אע"פ), שו"ת הלק"ט (ח"ב סי' רכא), שאילת יעב"ץ (סי' עא), חיים וברכה (סי' רמ), בית השואבה (בית עובד אות כג), שד"ח (מער' ל אות ב) {

הדר עמ' 76) כתב בדומה לחזו"א "למשולש נחשב כל שבמראית העין נראה משולש". הגר"מ אליהו זצ"ל החמיר לכתח' לקחת הדס מצרי שיש בכל קו גובה ג' עוקצין ומכל עוקץ יוצא ג' עלין (כשיטת רש"י) כך שבכל קו גובה יש ט' עלים.

[הגרשז"א (הסכמה לספר 'ארבעת המינים', הליכ"ש פ"י דבר הלכה ס"ק יח) כתב שאפשר שיש לבאר שכוונת רש"י "יוצאין מתוך עוקץ אחד" אין כוונתו שיוצאים ממש ג' העלים מתוך אותו עוקץ אלא כוונתו שיש קו שווה לשלושת שרשי העלים בגופו של העץ "שאם העוקץ הוא דרך משל ב' מילימטר, כל שהעלה השני יוצא בתוך אותו שיעור מיקרי שוים, ומש"כ עוקץ אחד היינו שיהיו כולם בתוך שיעור העובי של עוקץ אחד".9]

דעת החזו"א (עי' ס' הלכות חג בחג ארבעת המינים עמ' קצז, פסק"ת אות ג) קה"י (הלכות חג בחג שם) והגרשז"א (הסכמה לספר 'ארבעת המינים', הליכ"ש פ"י דבר הלכה ס"ק יח) שכל שיש קו מפגש עם כל הג' שרשים כשר, ואע"פ שבשורש אחד הוא נפגש מלמעלה ובשני מלמטה.

הגר"ש זנאר שליט"א (עי' ס' פרי הדר עמ' 76) כתב בדומה לחזו"א "למשולש נחשב כל שבמראית העין נראה משולש".

הגר"מ אליהו זצ"ל החמיר לכתח' לקחת הדס מצרי שיש בכל קו גובה ג' עוקצין ומכל עוקץ יוצא ג' עלין (כשיטת רש"י) כך שבכל קו גובה יש ט' עלים.

6. כתוב בסידור רס"ג (עמ' רלה) "ותיאור הדס בכל קו מקיניו יהיו ג' עלים מסודרים ואם לא נמצא הקנה כלו באופן זה, מספיק בג' קינים בראשו שיהיו באופן זה, ואם הקינים האלה אינם בראשו אלא באמצעו יקטום מה שלמעלה מהם עד שיהיו הראש". וכתב הטור "כתבו הגאונים שצריך שיהא בכל שיעור אורך ההדס עבות ואם לאו פסול, ובעל העיטור¹⁰ כתב אפי' אין בו רק פעם אחת תלתא בחד קינא כשר".

וברא"ש (פ"ג ה"י) כתב, "כתב הראב"ד ז"ל דבעינן כולי שיעורא דהדס שיהא עבות למצוה או רוביה לעיכובא מדמקשה לרב הונא על ר' טרפון דבעי הדס אמה בת חמשה דהשתא תלתא לא משכחינן חמשה מיבעיא אלמא בעי כולי שיעורא דהדס עבות דבלא עבות משכחת טובא בת תלתא ובת חמשה

⁹ ואמנם בס' הלכות חג בחג (ארבעת מינים עמ' קצז) הקשה הגרמ"מ קארפ שליט"א על זה "לא הבנתי דרש"י הוא המחמיר טובא בזה, וקולא זו נצרכת אף להתוס' והרא"ש". ולענ"ד אפשר שהגרמ"מ ק' שליט"א ראה רק לדברי הגרשז"א שליט"א בהסכמה לספר 'ארבעת המינים' (כמו שמשמע בדברי הגרמ"מ ק') ולא ראה למה דאיתא בהליכ"ש שם נתבארו יותר דברי הגרשז"א זצ"ל. אלא שאף לפי דברינו מוכרחים לומר שהתוס' לא הבינו כך לדברי רש"י אלא הבינו את דבריו כפשוטם שאל"כ לא היו מקשים את קושייתם.

¹⁰ מש"כ הטור בשם העיטור לא נמצא לפנינו בעיטור ועי' בזה במכתם (סוכה לג א) ובהגהות והערות על הטור (ס"ק ו).

ועוד דהדס דומיא דלולב מה התם בעינן רוב העלין בהכשר כדפי' לעיל מן התוס' אף בהדס כך וא"כ אין הכשירו של הדס אלא בעבות הלכך למצוה בעינן כל שיעור הדס עבות ואם אין אלא הרוב עבות כשר מדנשרו מקצת עלין כשר ברובו הכי נמי אי הוה מיעוט שאינו עבות כשר דלא גרע מנשרו וי"א ובלבד שתהא עבות בראשו כדאמרינן גבי יבשו עליו דבעינן שיהא בראש כל אחד ואחד. ולא נהירא דלא בעינן עבות בראשו דהתם משום דהר הוא ואם אין הלח בראשו לא הוי דהר אבל הכא עבות הוא דבעינן ואע"ג שאינו בראשו קיים מצות עבות עד כאן ושאר המחברים כתבו בענין אחר ודברי הראב"ד ז"ל מחוורין. כתב בעל העיטור נפרצו דהדס ולולב לא שנתלשו מן השדרה דא"כ נפרצו דהדס היינו נשרו וברייתא קתני נשרו רוב עליו ובלבד שיהא עבותו קיימת אלא נפרצו מחובר הוא אלא שנפרץ ונסדק לסדקין שתיים ושלוש ע"כ ודבריו אינן נכונים בזה דנשרו דברייתא כל העבות קיימות אלא שנשרו העלים היתירים על העבות ונפרצו דמתניתין היינו שנשאר רוב עבות של שיעור הדס ונשתייר המיעוט ואף לפירוש ר"י דמפרש נפרצו עליו דלולב שנחלקו העלין כי חופיא. בנפרצו דהדס וערבה הוי פירוש נשרו דלא שייך בהו כי חופיא ולכך לא אמר בהו רב פפא דעביד כי חופיא".

לסיכום שיטות הראשונים הם:

דעת רס"ג שצריך לכתח' שכולו יהיה משולש אך לעיכובא די בג' קינים משולשים בראשו.

דעת הגאונים, מ"מ ור"ן שצריך לעיכובא שבכל גובה שיעור ההדס יהיה משולש.

דעת הראב"ד והרא"ש שלמצוה לכתחילה צריך שבכל גובה שיעור ההדס יהיה משולש (כהגאונים), אך לעיכובא די במה שרובו משולש.

דעת הטור בשם העיטור 11 שדי במקום אחד בהדס שיש עלים משולשים.

דעת הרא"ה שצריך שכל שיעור ההדס היה בעיקרו משולש אך אם נפל מכל שלשה עלה אחד ונשארו שניים כשר.

למעשה פסק השו"ע (סי' תרמו סע' ה) כדעת הראב"ד והרא"ש, "למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיכובא ברובו". והרמ"א הוסיף בזה "ואפי' אינו בראשו".

וכתב המשנ"ב (ס"ק יח) "היינו שההדס ששיעורו הוא לא יותר מי"ב גודלין כדלקמן בסי' תרנ אין צריך עבות בכלול רק ז' גודלין יהא עבות דהיינו ג' עלים בכל קן והחמשה גודלין אפילו נחסר לגמרי שנשרו עליו או שלא היו עבות דהיינו שהיו עליו שנים ע"ג שנים או תרי וחד דכיון שרובו היה עבות כשר".

¹¹ עי' בטור שכתב שהרמב"ם ס"ל כהעיטור ובב"י הקשה עליו שאין כל הוכחה לזאת מלשון הרמב"ם וע"ע רמב"ם (פ"ח ה"ה) ובאר"ש, ב"י (עמ' תקנח ד"ה כתוב בתשובת הרא"ש), ט"ז (ס"ק ב) ובדמשק אליעזר (על הגר"א ס"ק ב) ובשפ"א (סוכה לב ב).

ודעת רוב הפוסקים (עי' פסק"ת אות ה) שדי ברוב כל שהוא להכשיר את ההדס אך יש שהחמירו שצריך רוב הניכר (דהיינו ב' טפחים מתוך ג').
כתב השו"ע (סי' תרנ סע' א) "שיעור הדס וערבה ג' טפחים" וכתב על זה המשנ"ב (ס"ק א) "ואם העלין שלהם יוצאין למעלה מן העץ צריך שיהיה בעצם העץ שיעור זה".
ולגבי הנקודה התחתונה שממנה מתחיל למדוד את שיעור ההדס כתבו בספר פסק"ת (אות ה) ובספר נטעי גבריא (ד' המינים פי"ד סע' ג) בשם החזו"א שמודדים מהעוקץ של הקן התחתון ועד סיום ענף ההדס, ללא גובה העלים שעולים מעל ראש ענף ההדס.

7. כתבו הפוסקים (עי' פסק"ת סי' תרמו אות ה) שיש להסתפק אם שיעור רוב נמדד לפי מספר הקינים (שצריך שרובם יהיו משולשים) או שמודדים לפי השטח המכוסה ע"י העלים שצריך שרובו יהיה מכוסה ע"י עלים מקן משולש, ולמעשה יש להחמיר כשני האפשרויות.
וכן בס' הלכות בחג (ארבעת המינים עמ' רג-רה) האריך להוכיח שישנן שני דיני פסל נפרדים בדבר זה וכל אחד מהם פוסל בפני עצמו.